

Dojrzałość szkolna dziecka

1. Co oznacza pojęcie *dojrzałość szkolna*?

Dojrzałość szkolna to osiągnięcie przez dziecko takiego poziomu rozwoju fizycznego, społecznego i psychicznego, który czyni je wrażliwym i podatnym na systematyczne nauczanie i wychowywanie w klasie pierwszej szkoły podstawowej. Jest to moment w wieloaspektowo postrzeganym rozwoju dziecka, który charakteryzuje się równowagą pomiędzy wymaganiami szkoły, a możliwościami dziecka.

Według M. Kwiatowskiej *dojrzałość szkolna* to gotowość dziecka do podjęcia nowych zadań, jakie stwarza szkoła, jak i do przystosowania się do nieznanego środowiska oraz ogólnie zmienionej sytuacji życiowej.

S. Szuman *dojrzałością szkolną* nazywa „osiągnięcie przez dziecko takiego poziomu rozwoju fizycznego, społecznego i psychicznego, który czyni je wrażliwym i podatnym na systematyczne nauczanie i wychowanie szkoły podstawowej”.

M. Pilkiewicz natomiast *dojrzałość szkolną* ujmuje w kategoriach gotowości dziecka do podjęcia nowej roli społecznej, wraz ze wszystkimi obowiązkami z nią związanymi.

Dojrzałość szkolna nie jest uwarunkowanym biologicznie etapem samorzutnego rozwoju, lecz składają się na nią różnorodne doświadczenia dziecka w sferze motorycznej, umysłowej, emocjonalnej i społecznej. Ocena stopnia dojrzałości szkolnej jest zarazem oceną poziomu rozwoju dziecka w danym momencie. Nie jest ona zatem jedną lub kilkoma wybranymi właściwościami psychofizycznymi dziecka, lecz harmonijnym współorganizowaniem wszystkich aspektów ogólnego rozwoju dziecka.

2. Co to znaczy, że dziecko jest dojrzałe do rozpoczęcia nauki szkolnej?

Dla wszystkich dzieci początek nauki stanowi bardzo ważny okres w ich życiu. Wiek rozpoczęcia nauki szkolnej ma swoje uzasadnienie w prawach rozwoju psychicznego dziecka. Do tego wieku dostosowane też są metody i programy wczesnoszkolne, jednakże nie u wszystkich dzieci moment gotowości szkolnej następuje w tym samym czasie. Granica wieku, wyznaczająca przygotowanie bio – psycho - społeczne dziecka do nowej roli nie jest jednak sztywna i jednolita dla wszystkich dzieci. Może się zdarzyć, że dziecko 5-cioletnie osiągnie poziom dojrzałości szkolnej we wszystkich aspektach swego rozwoju, podczas gdy 7-latek wciąż będzie przejawiał trudności w jakichś zakresach. Należy zwrócić na to baczność uwagę, bowiem od osiągnięcia globalnej dojrzałości szkolnej zależy komfort dziecka w nowym modelu funkcjonowania, jaki wiąże się z rozpoczęciem szkolnej edukacji.

Dziecko przygotowuje się do podjęcia nauki szkolnej od początku swego życia, bo temu sprzyja jego wychowanie, edukacja, troska o wieloaspektowy rozwój. Pozytywny wpływ na przygotowanie dziecka do podjęcia nauki szkolnej ma jego uczęszczanie do przedszkola. Będąc przez dłuższy czas grupie dziecięcej kształtują się jego nawyki przydatne w pracy szkolnej, umiejętność współdziałania w zespole. W czasie wspólnych zabaw dzieci

uczają się podporządkowywania ogólnym celom, nawiązywania prawidłowych kontaktów, postępowania zgodnie z regułami panującymi w grupie. Zajęcia plastyczne, rytmiczne wspomagają rozwój ogólnej sprawności ruchowej i sprawności ręki, potrzebną do podjęcia nauki pisania. Dzieci przyzwyczajają się też do coraz dłuższych okresów koncentracji uwagi, skupienia jej na jednej aktywności, zadaniu przez dłuższy czas. Pobyt w przedszkolu wyrabia też samodzielność, zaradność życiową i buduje ogólną wiedzę o świecie. Nie znaczy to jednak, że wszystkie dzieci mające za sobą staż przedszkolny od razu poczują się dobrze w szkole i nie będą miały kłopotów z zaadaptowaniem się do nowych warunków. Zdarzają się wśród nich takie, które pomimo wstępnego treningu w przedszkolu mają kłopoty z wdrożeniem się do nowych obowiązków w szkole. Stąd bardzo istotna jest obserwacja dziecka w tym przełomowym okresie jego dzieciństwa przez rodziców oraz wychowawcę grupy przedszkolnej. Pomocne są przy ocenie stopnia dojrzałości szkolnej narzędzia badawcze, które w zobiektywizowany sposób wspomagają wieloaspektową analizę rozwoju dziecka. Analiza wyników badania dojrzałości szkolnej, poczynionej przez wychowawcę dziecka, stanowić powinna bazę do rozważań na temat tego, czy dziecko jest już gotowe na pójście do pierwszej klasy szkoły podstawowej.

Zastanawiając się, czy dziecko jest dojrzałe do nauki szkolnej, należy wziąć pod uwagę trzy zasadnicze aspekty wchodzące w skład rozwoju dziecka. Są to:

- rozwój umysłowy,
- rozwój fizyczny,
- rozwój społeczno-emocjonalny.

Na dojrzałość szkolną składają się więc wpływy czynników biologicznych, środowiskowych i wychowawczych.

Stefan Szuman mówi o osiąganiu przez dzieci stopnia i poziomu dojrzałości szkolnej w następujących dziedzinach:

- w kształtowaniu się ich organizmu,
- w rozwoju sprawności motorycznych,
- w rozwoju mowy, czyli opanowaniu języka ojczystego,
- w zakresie zdobytej przez nie wiedzy, stanowiącej podstawę ich orientacji w świecie przyrody i życiu społecznym,
- w zakresie przez nie umiejętności celowego posługiwania się różnymi przedmiotami codziennego użytku i niektórymi narzędziami,
- w zakresie rozwoju i usprawnienia pracy ich umysłu m.in. pod względem ukształtowania się umiejętności dostrzegania zagadnień i prób rozwiązywania ich, zdolności krytycznego ustosunkowania się do własnych i cudzych twierdzeń oraz w zakresie ukształtowania się ich pojęć,
- w zakresie ukształtowania się ich emocjonalności, czyli w dziedzinie uczuciowo dodatniego lub ujemnego ustosunkowania się do różnych zjawisk, zdarzeń i faktów oraz poleceń i zadań, które mają wykonać,
- w zakresie rozwiniętych już u nich zainteresowań i zamiłowań, charakterystycznych dla ich wieku,
- w zakresie ukształtowania się ich woli, stopnia uległości woli wychowawców zdolności do świadomego wysiłku i celowej, wytrwałej pracy,
- w zakresie osiąganej w tym wieku równowagi psychicznej i zdolności harmonijnego współżycia i współdziałania z dorosłymi i innymi dziećmi.

Ucniowie rozpoczynający naukę najczęściej odznaczają się następującymi umiejętnościami społecznymi:

- samodzielnością wykonywania prostych czynności dotyczących zachowania czystości i higieny osobistej,
- umiejętnością zastosowania się do poleceń nauczyciela,
- rozumieniem treści łatwych przepisów porządkowych i stosowaniem się do nich,
- umiejętnością przebywania jakiś czas w gronie rówieśników poza zasięgiem bezpośredniej opieki rodziców,
- umiejętnością rozwiązywania kontaktów z rówieśnikami w celu wykonania prostych poleceń nauczyciela.

3. Dziecko jeszcze nie gotowe do podjęcia nauki szkolnej.

Tradycyjna szkoła dąży do osiągnięcia przede wszystkim dojrzałości umysłowej, jednakże przy tworzeniu sytuacji uczenia się, o ile ma ona przynosić wyniki, należy brać pod uwagę także inne rodzaje dojrzałości. Nie ma bezwzględnych wskaźników owej dojrzałości, ponieważ dojrzałość szkolna jest pojęciem względnym, uwarunkowanym systemem szkolnym, wymaganiami jakie stawia ten system wstępującym do szkoły dzieciom. Dziecko, które takiej dojrzałości nie zdobyło łatwo może się do obowiązków szkolnych zniechęcić i dlatego przedwczesne zapisywanie dzieci do szkoły nie jest wskazane. Ogół rodziców, a często i nauczyciele zwracają uwagę na rozwój umysłowy dziecka, a nie dostrzegają jego niedojrzałości emocjonalnej, społecznej czy motorycznej.

Przyjmowany do szkoły sześć-, siedmiolatek jest właśnie na przełomie dwóch faz rozwojowych, bowiem w tym wieku kończy się faza przedszkolna, a zaczyna faza wczesnoszkolna. Charakterystyczne dla dziecka wstępującego do szkoły będą więc cechy późnego okresu przedszkolnego. Dostatecznie gwałtownie przestaje ono być dzieckiem przedszkolnym, kiedy to głównym jego zajęciem była zabawa, a wchodzi w rolę ucznia – osoby odpowiedzialnej za systematyczne wypełnianie nowych obowiązków, które nie zawsze będą miały charakter zabawy.

Za wcześnie postawione pierwsze kroki szkolne mogą zaowocować zniechęceniem dziecka do nauki, poczuciem bezsilności w obliczu wielu nowych obowiązków, trudnością z wejściem w rolę grupowe i nawiązywaniem grupowych relacji, a także nieśmiałości – z odroczeniem lub natychmiastowo – trudności emocjonalne. Prócz wymienionych wyżej problemów, jakich może doświadczyć dziecko oraz jego rodzice, należy podkreślić także fakt wzajemnego wpływu na siebie zmian w poszczególnych sferach rozwojowych – dziecko doświadczając trudności emocjonalnych będzie także przejawiało trudności w zakresie rozwoju poznawczego i fizycznego. Dlatego niezmiernie istotne jest wsłuchanie się w potrzeby dziecka, analiza stopnia jego gotowości do podjęcia nauki w szkole.

4. Rola rodzica – pomoc dziecku w przygotowaniu go do szkoły.

Głównym zadaniem rodzica w czasie przygotowywania dziecka do podjęcia nauki szkolnej jest wnikliwa obserwacja go, analiza jego zachowania w domu, w grupie rówieśniczej, w przedszkolu, w sytuacjach zadaniowych i w sytuacjach swobodnej zabawy. Konieczne jest konsultowanie się z wychowacą grupy przedszkolnej, do której uczęszcza dziecko, a w razie potrzeby można skorzystać z pomocy psychologa dziecięcego.

Prócz tego, rodzice powinni wspomagać wchodzenie dziecka w okres szkolny poprzez:

- dbałość o zdrowie fizyczne dziecka (zdrowa dieta, odpowiednia ilość ruchu, odpowiednie warunki do zabawy i dostarczanie bezpiecznych, edukacyjnych zabawek),
- kształtowanie prawidłowej wymowy, rozwoju słownictwa poprzez częsty kontakt werbalny z dzieckiem, rozmowy, zapewnienie mu towarzystwa rówieśników,
- rozwijanie logicznego myślenia, zapamiętywania poprzez pobudzanie dziecka do obserwacji, rozmowy na określone tematy, wyjaśnienia, wyciągania wniosków interpretowania widzianych zjawisk i rzeczy,
- wyrabianie umiejętności słuchania, koncentracji uwagi poprzez stwarzanie okazji do wykonywania zajęć wymagających koncentracji i dbałość o kończenie przez dziecko rozpoczętej czynności,
- wyrabianie umiejętności spostrzegania istotnych szczegółów, analizowania i syntetyzowania - poprzez np. gry i zabawy z dzieckiem typu: gry kostkowe, domino, historyjki obrazkowe, układanki z klocków,
- dbałości o prawidłowy rozwój ruchowy dziecka w obrębie rąk i dłoni – ćwiczenie sprawności rąk poprzez rysowanie, malowywanie, wycinanie, lepienie z plasteliny itp.,
- nauczanie szanowania pomocy szkolnych poprzez przyzwyczajenie dziecka do utrzymywania porządku w zabawkach i swoich rzeczach,
- rozbudzaniu zainteresowania szkołą, poprzez odpowiednio prowadzone rozmowy, odbywanie wycieczek do szkoły,
- przygotowanie do samodzielności w obsłudze siebie i dbałości o swoją odzież oraz inne rzeczy,
- pozytywne motywowanie dziecka do pracy umysłowej i angażowania się w nowe aktywności,
- wyrabianiu umiejętności współżycia w grupie poprzez zapewnianie kontaktów z rówieśnikami i obserwowanie sposobów zachowania się dziecka, nieodpowiedni korygując,
- dbałość o regularny tryb życia, wg stałego planu dnia, tygodnia,
- dostarczanie dziecku możliwie dużej ilości sytuacji uczących, budujących jego system wiedzy i doświadczeń,
- reagowanie na każdą zmianę w zachowaniu dziecka – zmiana w zachowaniu zawsze jest wynikiem zmiany głębszej, np. w sferze emocjonalnej dziecka lub w jego systemie motywacyjnym.

Podjęcie decyzji o rozpoczęciu przez dziecko edukacji szkolnej należy do rodziców, jednak warto wątpliwości z nią związane podzielić z kimś, kto może udzielić fachowej pomocy lub rady...

Literatura:

- *Mały słownik języka polskiego*, pod red. S. Skorupki, H. Auderskiej, Z. Łempickiej, Warszawa 1968, PWN
- B. Wilgocka–Okoń, *Dojrzałość szkolna dzieci a środowisko* Warszawa 1972, PWN
- S. Szuman, *O dojrzałości szkolnej dzieci siedmioletnich*. *Nowa Szkoła* 1962, nr 6
- A. Balejko, *Jak pomóc dziecku w przekroczeniu progu szkolnego*, wkładka *NURT* dla nauczycieli nauczania początkowego, *Oświata i Wychowanie* 42, 6 1979, WDC
- H. Filipczuk, *Rodzice i dzieci w młodszym wieku szkolnym*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1985
- B. Łuczak, *Niepowodzenia w nauce przyczyny, skutki, zapobieganie*, Oficyna Wydawnicza G&P, Poznań 2000
- A. Kargulowa (red.), *Dojrzałość szkolna, a jakość startu edukacyjnego*, Wrocław 1980, WUW
- M. Kwiatkowska (red.), *Podstawy pedagogiki przedszkolnej*, WSiP, Warszawa 1985

Opracowanie:

Agnieszka Herczakowska